

Карпеко Н. М., здобувач, НУЦЗУ

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано застосування економічного механізму державного реформування середньої освіти. Дослідження організаційно-економічного механізму в загальній середній освіті придбаває особливу актуальність в наші дні, коли не припиняються спори з приводу реформи (чи модернізації) системи освіти. Вони ведуться як серед управлінців (не лише системи освіти), так і в академічних кругах.

Ключові слова: *економічний механізм державного реформування, середня освіта, реформування освіти.*

The article analyzes application of economic mechanism of state reforming of secondary education. Research of organizational and economic mechanism in common secondary education today acquires special urgency, when did not stop disputes over the reform (or upgrading) of education system. They conducted among executives (not just the education system) and in academic circles.

Keywords: *economic mechanism of state reform, secondary education, education reform.*

Постановка проблеми. Перехід до постіндустріального суспільства, заснованого на інформаційних технологіях, кардинально підвищує вимоги до якості людського капіталу. Освіта стає найважливішим чинником, що визначає як успішність діяльності підприємства, так і рівень розвитку країни. В результаті інформаційної революції міняються вимоги суспільства до системи освіти. Тому потрібна адекватна відповідь на ці вимоги, тобто адаптація системи освіти до роботи в умовах постіндустріального суспільства. Вхідження в постіндустріальне суспільство припускає створення постіндустріальної системи загальної середньої освіти, що динамічно розвивається, яка використовуватиме сучасні методи і досягатиме мети майбутнього. У сучасних умовах потрібно індивідуалізувати процес навчання і підвищити його ефективність. Ці вимоги може реалізувати дистанційна освіта із застосуванням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій. Зросте роль педагогічних колективів, оскільки створення сучасних освітніх технологій є справою колективу людей, що спеціалізуються на різних аспектах освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на те, що проблема вивчення організаційно-економічного механізму в освіті в умовах

сучасної України є актуальною, в науковій літературі з державного управління представлена невелика кількість робіт, присвячених цій проблемі. Найчастіше досліджуються окремі аспекти економічного механізму у вищій освіті, а організаційно-економічний механізм в загальній середній освіті вивчається, як правило, лише побічно, в рамках педагогічних досліджень. Сучасний етап вивчення цієї проблематики характеризується розглядом особливостей становлення і державного реформування системи середньої освіти. До таких досліджень належать роботи [1, 2, 3, 4].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати застосування економічного механізму державного реформування середньої освіти в процесі реформування галузі.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб вірно сприймати, аналізувати і оцінювати інформацію, людина повинна мати достатній інтелект і необхідний комплекс знань. Усе це закладається саме на рівні загальної середньої освіти, що пред'являє усе більш високі вимоги до загальноосвітніх установ.

Об'єктивні інтереси держави, що динамічно розвивається, базується на принципах демократії, полягають в підвищенні інтелектуального рівня населення, у зростанні людського капіталу. Інакше приречене на деградацію суспільство не зможе перейти на новий постіндустріальний етап розвитку. Проте правлячій еліті, яка не замислюється про майбутнє країни і керується своїми найближчими особистими інтересами, може бути вигідно понизити інтелектуальний рівень розвитку населення, оскільки інформоване високоосвічене суспільство здатне критично оцінювати рішення еліти і протистояти їм.

Західні дослідники і висунули принципи пріоритетності освіти, що сприяло переходу держав до постіндустріального суспільства і стійкого економічного зростання. У західній економічній теорії описані замкнуті круги убогості. Потрапивши в них, країна все нижче опускається до відносного рівня розвитку. Б. Кналл описав круг відсталості пов'язаний з відсталістю освітніх установ.

Відстала економіка не дозволяє виділити достатні асигнування для розвитку освітніх установ і професійної підготовки і перепідготовки кадрів. Нерозвиненість освітніх установ загальної і професійної освіти обумовлює низький рівень кваліфікації робочої сили, постійну нестачу фахівців, що не дає можливості підвищити продуктивність праці. А невисокий рівень продуктивності праці та повільні темпи його зростання є головною причиною відсталості економіки. Слід зазначити, що відсутність необхідного рівня освіти, як правило, передається з покоління в покоління, посилюючи тяжке положення багатьох сімей. Діти малоосвічених батьків найчастіше вчать меншу кількість років, чим діти з освіченіших сімей. Крім того, в період дорослого життя вони, не маючи відповідних навичок, не продовжують навчання. В результаті

їх рівень вченості ще сильніше знижується в порівнянні з дітьми з освічених сімей і вони не можуть розраховувати на високооплачувану роботу, що позначається на їх добробуті, а потім передається і їх дітям. Фактично це також замкнений круг бідності, що передається в результаті низького рівня освіти з покоління в покоління. Розімкнути цей круг може саме держава [3].

Тому на фінансування системи освіти в розвинених країнах перестають дивитися як на даремну витрату засобів, приходячи до розуміння, що це необхідне капіталовкладення в майбутнє, яке кардинально впливає на баланс сил між країнами. Якщо раніше зарубіжні учені акцентували увагу на прямих і непрямих вигодах освіти для індивідуума і передусім на зростанні довічних прибутків, то сьогодні в розвинених країнах світу признається ключова роль освіти в динаміці економічного розвитку.

Дослідження соціально-економічної природи системи загальної середньої освіти набуває особливу актуальність в наші дні, коли не припиняються дискусії з приводу реформи (чи модернізації) системи освіти. Вони ведуться як серед управлінців (не лише системи освіти), так і в академічних кругах [2, с. 103].

Основні розбіжності торкаються таких напрямів реформування фінансово-економічного механізму системи освіти, як введення єдиного державного іспиту, державних індивідуальних фінансових зобов'язань, зміна статусу освітніх установ, переходу до нормативного фінансування і конкурсного порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців. При цьому основне обґрунтування вказаних проблем лежить в площині ринкових стосунків. Говорячи про модернізацію фінансово-економічного, організаційно-економічного механізму, реформатори фактично пропонують змінити соціально-економічний механізм функціонування системи освіти.

Фахівці відмічають, що "ознаки деградації і занедбаності освіти, освітньої розрухи сьогодні усім очевидні: образлива заробітна плата, старіння вчительського корпусу, низька якість освіти в більшості шкіл, застарілість будівель і дидактичної бази, погіршення здоров'я дітей [1, с. 58].

Ми вважаємо, що рішення проблем модернізації економічних стосунків системи загальної середньої освіти необхідно шукати на принципово іншій парадигмальній основі, що відбиває специфіку системи освіти, але не в координатах "попит-пропозиція". Необхідно передусім враховувати, що витрати на систему загальної середньої освіти по своєму економічному сенсу є інвестиціями, що ведуть до збільшення сукупного людського капіталу країни. Саме виходячи з цього слід оцінювати їх ефективність.

Діалектичний розгляд нового економічного ресурсу - знань, виробництвом відтворенням яких займається система загальної середньої освіти, дозволив нам виділити наступні іманентні властивості знань як

особливого економічного ресурсу [4]:

- характер знання як громадського блага;
- достаток, "нерідкість" знань;
- можливість існування локального дефіциту знань;
- незменшення у міру використання;
- невідчужуваність;
- несуперництво в споживанні;
- безповоротність передачі знань;
- дифузія;
- залежність знань від часу (миттєве поширення і швидке застарівання);
- неможливість об'єктивної оцінки знань до їх отримання);
- слабка залежність між вкладенням знань (і інших видів ресурсів)

у виробництво нових знань і результатом;

- варіативна використання.

Ураховуючи особливу соціально-економічну природу системи освіти, а також становлення нової економіки знань, слід підкреслити, що розвиток економіки знання неможливий за наявності соціальних бар'єрів або дискримінації при доступі до засобів придбання знань. Економіка знання припускає наявність вільного доступу до інформації, до знань. Саме це забезпечує зростання загального обсягу знань країни, планети, у тому числі і появу нових технологій і підвищення загального рівня життя. На нашу думку, головним критерієм соціально-економічного розвитку держави в постіндустріальній економіці є доступні для усіх можливості придбавати, застосовувати і нарощувати знання.

Західні економісти розглядали результати діяльності системи освіти як товар, що має багатоцільове призначення: інвестиційне, споживче, соціальне тощо. Одні з них нічим не відрізняли товар системи загальної середньої освіти від інших товарів: Т. Мальтус, Р. Лоу і Р. Вайленд [5, с. 34] вважали, що до освітніх установ застосовані усі закони ринку, у тому числі і принципи вільної конкуренції з усіма витікаючими наслідками. Дж. Милль же вважав, що уряд в цих питаннях не може ґрунтуватися тільки на ринкових стосунках, оскільки споживачі освітніх послуг, як правило, некомпетентні в судженнях про якість такого специфічного товару. Саме у сфері освіти, напевно, найяскравіше проявляються ознаки неефективності ринкових механізмів, названі Д. Міллем як "безсилля ринку".

Проти вільного підприємництва в цій області були висунені переконливі аргументи Ж. Сеєм, Дж. Маккуллохом, Г. Суїджиком, А. Маршаллом та ін.[2, с. 101]: освітні установи приносять користь не лише тим, хто безпосередньо несе витрати на здобуття освіти, і дають не лише економічні, але також соціальні результати, що приносять користь суспільству. Зовнішній результат, на думку цих економістів, належить суспільству в цілому, тому державі необхідно фінансувати систему

освіти, тим більше що тільки держава здатна гарантувати необхідний мінімум якості освіти. Підхід цих економістів до специфічної ролі стосунків у сфері освіти дає цінні методологічні ідеї в дослідженні проблем системи загальної середньої освіти, процесу надання освітніх послуг і їх оплати.

Відомі вчені обгрунтовано вважають, що освіта, як і багато інших людських цінностей, не може бути об'єктом торгу. Багато фахівців як основний економічний механізм системи освіти розглядають ринок освітніх послуг, роблячи висновки про те, що розвиток системи освіти залежить передусім від збалансованості попиту і пропозиції на ринку освітніх послуг [5, с. 67]. При цьому само поняття "Освітня послуга" трактується авторами по-різному. Одні дослідники під освітньою послугою розуміють саму освіту, а економічні стосунки в цій сфері прирівнюють до стосунків покупців і продавців. Інші вважають освітніми послугами власне освітній процес і послуги, йому супутні: забезпечення підручниками і навчальними посібниками, зміст навчальних приміщень і засобів навчання тощо.

Висновки. Таким чином, зроблений аналіз показує, що держава зобов'язана оплачувати повністю освітні послуги, фінансуючи освітні установи. З урахуванням загальноосвітніх тенденцій підвищення значення бюджетного фінансування освітніх установ необхідно розвивати в першу чергу державний ринок освітніх послуг. Необхідно враховувати що бюджетне фінансування було і залишається найважливішим джерелом фінансування системи загальної середньої освіти.

У той же час, держава в ряді випадків повинна замінити ринок, здійснюючи субсидування системи загальної середньої освіти, впроваджуючи квазіринкові механізми. Без елементів ринкових стосунків економічні відношення системи загальної середньої освіти в умовах ринкової економіки виявляються неповноцінними, спотворюючи реальну цінність освітніх послуг і не забезпечуючи належної компенсації витрат (у тому числі і людських ресурсів) освітніх установ. Проте впровадження елементів ринкових стосунків повинне супроводжуватися комплексом заходів, спрямованих на забезпечення загальнодоступності і безкоштовності загальної середньої освіти. Потрібне дотримання оптимального балансу між економічною і соціальною ефективністю.

Список використаних джерел

1. Андрощук А.Г. Освіта у країнах європейської спільноти: структура і управління / А.Г. Андрощук // Проблеми науки. – 2000. – № 8. – С. 54–60 ; № 9. – С. 54–59.
2. Байкова О.М. Концептуальные основы государственной политики в области образования и экономические границы его коммерциализации / О.М. Байкова // Экономика образования. – 2007. – № 1. – С. 98–110.

3. Бесчастний В.М. Розвиток інформаційного суспільства як позитивний чинник впливу на якість управління вітчизняною освітою [Електронний ресурс] / В.М. Бесчастний // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – № 4. – Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

4. Вакарчук І.О. Пріоритетні питання державної політики : [тези виступу міністра освіти і науки України І.О. Вакарчука на засіданні Кабінету Міністрів України 23 квітня 2008 р.] / І.О. Вакарчук // Освіта. – 2008. – 23–30 квітня (№ 17). – С. 2.

5. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : наук-метод. посіб. – К. : Актуал. освіта, 2002. – 312 с.